

Jean Monnet Chair

EU Institutions, Rights and Judicial Integration

Factsheets and readings

Δρ. Έλενα Βασιλείου Λευκαρίτη, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας
LLB (KCL), MSC (LSE), PhD (Kent)

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Διατομεακές Διακρίσεις

Τι δυσκολίες και ερωτηματικά
θέτουν;

Πλάνο Σεμιναρίου

- Τι είναι οι πολλαπλές και διατομεακές διακρίσεις;
- Πολιτική του ΟΗΕ
- Πολιτική της ΕΕ
  - Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ
  - Οδηγίες κατά των διακρίσεων
  - Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ
  - Νομολογία της ΕΕ
  - Πολιτική και Νομολογία των κρατών μελών
  - Ανάλυση και Συμπεράσματα για την πολιτική της ΕΕ
- Μελέτη Περίπτωσης: η απαγόρευση της μαντίλας
- Εναλλακτική Προσέγγιση

Πολλαπλές ή Διατομεακές Διακρίσεις;

Οι διακρίσεις έναντι ενός ατόμου με βάση διάφορους λόγους μπορεί να χωριστούν σε δύο κατηγορίες.

Πολλαπλές Διακρίσεις: όταν γίνονται διακρίσεις λόγω διαφορετικών λόγων (π.χ. γένους, φυλής και αναπηρίας) και οι επιπτώσεις τους είναι ευδιάκριτες ξεχωριστά. Αυτό μπορεί να σημαίνει πως οι διακρίσεις γίνονται εντελώς ξεχωριστά και έχουν εντελώς ξεχωριστά αποτελέσματα ή ότι οι διακρίσεις μπορεί να γίνονται με τρόπο που τα αποτελέσματα της μιας προσθέτουν στα αποτελέσματα της άλλης με τρόπο που το τελικό αποτέλεσμα γίνεται χειρότερο. Το σημαντικό όμως είναι ότι η κάθε διάκριση που βασίζεται σε διαφορετικό λόγο και οι επιπτώσεις της παραμένουν ευδιάκριτες και ξεχωριστά.

Αυτό το είδος διακρίσεων μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά εντός του υφιστάμενου πλαισίου νομοθεσίας της ΕΕ διότι ο κάθε λόγος διακρίσεων μπορεί να εντοπιστεί και να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά. Π.χ. Μια θέση εργασίας να απαιτεί όπως οι υποψήφιοι είναι κάποιας ηλικίας, να έχουν συγκεκριμένα χρόνια προϋπηρεσίας, να μιλούν κάποια συγκεκριμένη γλώσσα και να είναι κάποιας εθνικότητας.

Διατομεακές Διακρίσεις: όταν γίνονται διακρίσεις με βάση διάφορους λόγους, των οποίων οι επιπτώσεις οδηγούν σε μια μοναδική εμπειρία με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μην μπορούμε να ξεχωρίσουμε την μια από την άλλη ή τις επιπτώσεις τους. Οι διακρίσεις είναι τόσο μπερδεμένες μεταξύ τους, και επηρεάζουν τόσο πολύ η μια την άλλη που δεν είναι δυνατό να τις ξεμπερδέψουμε και να τις ξεχωρίσουμε έτσι ώστε να δούμε ξεχωριστά τις επιπτώσεις τις κάθε μιας. Π.χ. διακρίσεις που γίνονται ενάντια στις έγχρωμες γυναίκες λόγω στερεοτύπων που υπάρχουν για τις έγχρωμες γυναίκες συγκεκριμένα, όχι για τις γυναίκες και για τους έγχρωμους ανθρώπους ξεχωριστά, τα οποία μπορούν να δράσουν και μαζί. Λόγω του ότι οι διάφορες διακρίσεις δεν μπορούν να διαχωριστούν και η εμπειρία του ατόμου είναι μοναδική με βάση τον συνδυασμό αυτό των διακρίσεων, η υφιστάμενη νομοθεσία φανερώνει αδυναμίες για να διαχειριστεί τέτοιες υποθέσεις.

Τι είναι οι διατομεακές διακρίσεις;

- Η **Kimberly Crenshaw** ήταν η πρώτη που χρησιμοποίησε τον όρο διατομεακές διακρίσεις (intersectional discrimination) το 1989.
- Εξήγησε πως όπως τα αυτοκίνητα σε μια διασταύρωση κινούνται σε διαφορετικές κατευθύνσεις και μπορεί να προκαλέσουν ένα ατύχημα όπου η συντριβή μπορεί να είναι αποτέλεσμα αυτοκινήτων που διέρχονται από πολλές διαφορετικές κατευθύνσεις, ίσως και από όλες τις κατευθύνσεις, πράγμα που μπορεί να κάνει την σύγκρουση σφοδρότερη, έτσι και οι διατομεακές διακρίσεις μπορεί να προκαλέσουν περισσότερη ζημιά στο θύμα.
- Δηλαδή, μια έγχρωμη γυναίκα βρίσκεται στη διασταύρωση των διακρίσεων λόγω φυλής και φύλου και έτσι βρίσκεται σε μια μοναδική θέση όπου υποφέρει από τον συνδυασμό των διακρίσεων αυτών με τρόπο που είναι διαφορετικός και χειρότερος από τους τρόπους με τους οποίους υποφέρουν από διακρίσεις οι έγχρωμοι άνδρες και οι λευκές γυναίκες. Τέτοια θύματα διακρίσεων χρειάζονται περισσότερη προστασία διότι η εμπειρία διατομεακών διακρίσεων είναι χειρότερη από την εμπειρία διακρίσεων που είναι το αποτέλεσμα της πρόσθεσης των διακρίσεων με βάση την φυλή ή το φύλο ξεχωριστά.
- Μια έγχρωμη λεσβία γυναίκα υπόκειται σε διακρίσεις που είναι διαφορετικές από τις διακρίσεις ενάντια σε άτομα με διαφορετικό συνδυασμό χαρακτηριστικών (π.χ. Έγχρωμο ομοφιλόφυλο άνδρα, λευκή λεσβία γυναίκα, έγχρωμη, μη λεσβία γυναίκα κ.τ.λ). Οι δομικές διατομεακές διακρίσεις που βιώνει αποτελούν μια μοναδική εμπειρία με ξεχωριστές και χειρότερες επιπτώσεις που εξαπλώνονται σε διάφορες πτυχές της ζωής της, όπως τις ευκαιρίες της στους τομείς απασχόλησης, πολιτικών και κοινωνικών ευκαιριών. (Lombardo 2014, 199).
- Η αναγνώριση και η κατανόηση των διατομεακών διακρίσεων είναι σημαντική στην αναγνώριση διαφόρων διακρίσεων σε διάφορες κοινωνικές ή και νομικές πρακτικές που δεν είναι άμεσα ορατές και σε γενικές γραμμές κρίνονται ως δίκαιες. Δίνουν δηλαδή την ικανότητα να αμφισβητηθούν οι επίμονες και ανθεκτικές άνισες δομές της κοινωνίας. Οι διατομεακές διακρίσεις, παράλληλα με τις έμμεσες διακρίσεις, μπορεί να είναι τα εργαλεία που θα επιτρέψουν την εξέταση φαινομενικά δίκαιων πρακτικών, οι οποίες στην πραγματικότητα περιλαμβάνουν διακρίσεις. Επιβλαβή στερεότυπα που μέχρι τώρα παραμένουν κρυφά μπορεί να φανερωθούν με την χρήση των διατομεακών διακρίσεων. Πιθανά στερεότυπα:
  - Η ασυδοσία των γυναικών από την Ασία.
  - Η μεγάλη απουσία αλλοδαπών εργαζομένων γυναικών που έχουν εξαρτώμενα παιδιά.
  - Η αμφιβολία ότι οι λεσβίες μπορούν να είναι καλές μητέρες.

Παγκόσμια Πολιτική ΟΗΕ

- Η ύπαρξη νομοθεσιών που περιλαμβάνουν σε συνδυασμό διάφορους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων διευκολύνει τον χειρισμό υποθέσεων διατομεακών διακρίσεων:
  - **Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (1945), Άρθρο 1(3):** οι κυβερνήσεις πρέπει «να επιτυχαίνουν διεθνή συνεργασία...για την ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας.
  - **Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1966):** περιλαμβάνουν μια μεγάλη λίστα από απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, κυρίως το «για άλλους λόγους», το οποίο αφήνει την λίστα ανοιχτή για οποιασδήποτε άλλης μορφής διακρίσεις προκύψουν.
  - **Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου για την Ισότητα, την Ανάπτυξη και την Ειρήνη (1995)** (εγκρίθηκε στην 4η Παγκόσμια Διάσκεψη για τις γυναίκες): Με αυτήν την πλατφόρμα, οι κυβερνήσεις επιβεβαιώνουν την αποφασιστικότητά τους να εντείνουν τις προσπάθειες για τη διασφάλιση της ίσης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλες τις γυναίκες και τα κορίτσια που αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια στην ενδυνάμωσή τους και την εξέλιξή τους λόγω παραγόντων όπως η φυλή, η ηλικία, η γλώσσα, η εθνικότητα, ο πολιτισμός, η θρησκεία ή η αναπηρία ή επειδή είναι αυτόχθονες πληθυσμοί (indigenous people) (UN 1995).
  - **Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2022):** μιλά συγκεκριμένα για γυναίκες με αναπηρία

Παγκόσμια Πολιτική ΟΗΕ

- ΑΛΛΑ, Η δημιουργία τριών διαφορετικών νομοθεσιών για την καταπολέμηση διακρίσεων έναντι της φυλής, του γένους και της αναπηρίας φανερώνει μια κατακερματισμένη προσέγγιση στον χώρο των διακρίσεων, η οποία μπορεί να είναι προβληματική για τον χειρισμό διατομεακών διακρίσεων:
  - **Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1965):** συγκέντρωσε κάτω από τον τίτλο «φυλετικές διακρίσεις» κάθε διάκριση, αποκλεισμό ή περιορισμό που έχουν να κάνουν με την φυλή, το χρώμα, την καταγωγή, την εθνικότητα ή την ιθαγένεια.
  - **Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979):** απευθύνεται στις διακρίσεις ενάντια στις γυναίκες, σε όλα τα ζητήματα που αφορούν τον γάμο και τις οικογενειακές σχέσεις και ειδικότερα τη διασφάλιση της ισότητας ανδρών και γυναικών.
  - **Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2007):** Αν και δεν περιορίζεται στην παροχή κάλυψης κατά των διακρίσεων, στοχεύει επίσης τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας.

Πολιτική της ΕΕ

Συνθήκη Λειτουργίας της ΕΕ (ΣΛΕΕ)

Άρθρο 8 ΣΛΕΕ

Σε όλες τις δράσεις της, η Ένωση επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η **ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών**.

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση **λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού**.

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

...το Συμβούλιο... μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων **λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού**.

Άρθρο 45 ΣΛΕΕ

...Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως **λόγω ιθαγενείας** μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας...

Άρθρο 157 ΣΛΕΕ

Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της **ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών** για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Πολιτική της ΕΕ

Οδηγίες και Κανονισμοί

Φυλή:

Οδηγία 2000/43/ΕΚ (Race Directive) με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής για να εφαρμοστεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης.

Συμπληρωματικά, οι **Οδηγίες 2014/54** και **2004/38**, όπως και ο **Κανονισμός 492/2011** περιέχουν διατάξεις ενάντια στις διακρίσεις λόγω φυλής ή ιθαγένειας, οι οποίες πιθανό να εμποδίσουν την Ελεύθερη Διακίνηση Εργαζομένων.

Υπόλοιποι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων:

Οδηγία 2000/78/ΕΚ (The Framework employment Directive) με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη. Προβλέπει διαφορετικές εξαιρέσεις για την θρησκεία και την ηλικία.

Συμπληρωματικά για το Φύλο:

Οδηγία 2004/113 (Πρόσβαση σε αγαθά και Υπηρεσίες) για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή τους.

Οδηγία 2006/54/ΕΚ (The Recast Equal Treatment Directive) για να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης, που περιλαμβάνει θέματα παρενόχλησης και σεξουαλικής παρενόχλησης και άδειας εγκυμοσύνης ή μητρότητας.

Οδηγία 79/7 (The Social Security Directive) που αποσκοπεί στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης.

Οδηγία 92/85/ΕΟΚ (The Pregnancy Directive) που έχει ως στόχο την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στην βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων ή γαλουχουσών εργαζομένων.

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1158 (Συνδυασμός Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής) για την επίτευξη της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και την μεταχείριση στον χώρο εργασίας, μέσα από τη διευκόλυνση του συνδυασμού επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής για τους εργαζόμενους γονείς ή φροντιστές.

Πολιτική της ΕΕ

Χάρτης των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ

Άρθρο 21: Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού... απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Σημείωση: Δεν έχει άμεση οριζόντια εφαρμογή

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Σε γενικές γραμμές, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφεύγει το θέμα των πολλαπλών διατομεακών διακρίσεων και προτιμά να προσεγγίζει υποθέσεις που έχουν να κάνουν με πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με την αντιμετώπιση του κάθε λόγου ξεχωριστά. Εναλλακτικά, συγκεντρώνεται αποκλειστικά σε ένα από τους λόγους διακρίσεων, αγνοώντας τους υπόλοιπους.

[C-303/06 *Coleman v Attridge Law and another* \(2008\) IRLR 722 \(ECJ\)](#)

Η ενάγοντας, η κα Coleman, ήταν η μητέρα και μοναδική φροντίστρια παιδιού με αναπηρία, άσκησε αγωγή για παραίτηση κατ' εξαναγκασμό (constructive dismissal) κατά του πρώην εργοδότη της, ισχυριζόμενη ότι έκανε διακρίσεις εις βάρος της λόγω του ανάπηρου παιδιού της. Η ενάγοντας είχε διάφορους διαπληκτισμούς με τον πρώην εργοδότη της για την απόδοσή της στις εργασίες της, οι οποίες είχαν προκληθεί λόγω της ανάγκης να φροντίζει το ανάπηρο παιδί της.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως η απαγόρευση διακρίσεων λόγω αναπηρίας της Οδηγίας 2000/78 επεκτεινόταν σε περιπτώσεις όπου η ίδια η ενάγοντας δεν είχε κάποια αναπηρία αλλά είχε άτομο που σχετιζόταν μαζί της, όπως το εξαρτώμενο παιδί της. Η αντιμετώπιση της ενάγοντα από τον πρώην εργοδότη της, είπε το δικαστήριο, ισοδυναμούσε με άμεση διάκριση λόγω αναπηρίας και παρενόχληση.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Σε γενικές γραμμές, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφεύγει το θέμα των πολλαπλών διατομεακών διακρίσεων και προτιμά να προσεγγίζει υποθέσεις που έχουν να κάνουν με πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με την αντιμετώπιση του κάθε λόγου ξεχωριστά. Εναλλακτικά, συγκεντρώνεται αποκλειστικά σε ένα από τους λόγους διακρίσεων, αγνοώντας τους υπόλοιπους.

[C-303/06 *Coleman v Attridge Law and another* \(2008\) IRLR 722 \(ECJ\)](#)

Τα γεγονότα της υπόθεσης είναι ένα καλό παράδειγμα διατομεακών διακρίσεων μιας και οι διακρίσεις ήταν στην πραγματικότητα λόγω δύο παραγόντων, την **αναπηρία του εξαρτώμενου παιδιού** και τον **ρόλο της ίδιας της ενάγοντα σαν η φροντίστριά του**, ένας ρόλος που ανήκει επί το πλείστον στις γυναίκες, και έτσι **ανήκει στην κατηγορία διακρίσεων λόγω φύλου** (European Commission 2009). Το δικαστήριο αναγνώρισε την πολυδιάστατη φύση των διακρίσεων, διότι αναφέρθηκε στο γεγονός πως η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση της ενάγοντα από τον πρώην εργοδότη της, η οποία ήταν απαγορευμένη από την οδηγία 2000/78, ήταν λόγω της αναπηρίας του παιδιού της ΚΑΙ λόγω του ότι το φρόντιζε κυρίως εκείνη. Το δικαστήριο όμως, αν και βάσισε την απόφασή του σε αυτή την λογική, δεν ανέφερε ρητά σε καμία φάση ότι οι διακρίσεις ήταν βασισμένες σε πολλαπλούς παράγοντες και επίλυσε την υπόθεση μόνο με βάση τον απαγορευμένο λόγο διακρίσεων της αναπηρίας, τον οποίο και επέκτεινε για να καλύπτει τέτοιου είδους υποθέσεις, όπου το θύμα της διάκρισης δεν ήταν το ίδιο που είχε την αναπηρία.

Η υπόθεση είναι αντιπροσωπευτική πολλών παρόμοιων υποθέσεων οι οποίες στην πραγματικότητα βασίζονται σε πολλαπλούς παράγοντες διακρίσεων αλλά οι δικηγόροι και το δικαστήριο δεν αναφέρονται στην πολυδιάστατη φύση τους και τις αντιμετωπίζουν με συγκέντρωση μόνο σε ένα λόγο διακρίσεων. Το αποτέλεσμα είναι πως δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου στοιχεία για την αντιμετώπιση διατομεακών διακρίσεων και πως το κοινό δεν έχει γνώσεις σχετικά με το θέμα και δύσκολα μπορεί να εντοπίσει τέτοιες διακρίσεις, ακόμα και όταν πρόκειται για τα θύματά τους. (Fredman 2009)

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Case C-555/07 Seda Kucukdeveci v Swedex GmbH & Co KG (2010) IRLR 346

- Η ενάγοντας ήταν 28 ετών γυναίκα από την Τουρκία, η οποία μετά από 10 χρόνια εργασίας στην εταιρεία του εναγόμενου απολύθηκε. Για 10 χρόνια εργασίας κανονικά θα είχε το δικαίωμα για τέσσερις μήνες προειδοποίηση, όμως, υπήρχε μια νομοθεσία η οποία προνοούσε πως η υπηρεσία πριν την ηλικία των 25 ετών δεν μετρούσε στον υπολογισμό περιόδου προειδοποίησης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η ενάγοντας έλαβε μόνο ένα μήνα προειδοποίηση και κίνησε αγωγή στον πρώην εργοδότη της για διακρίσεις λόγω ηλικίας.
- Όμως, υπήρχαν και άλλοι λόγοι πάνω στους οποίους θα μπορούσε να βασίσει την αγωγή της η ενάγοντας. Συγκεκριμένα, η έναρξη εργασίας της στην ηλικία των 18 ετών σαν ημειδικευμένη εργάτης ήταν πρακτική που συχνά εφαρμοζόταν από γυναίκες της φυλής της, λόγω των περιορισμών στην πρόσβασή τους στην επίσημη εκπαίδευση και της ανάγκης να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα. Ταυτόχρονα, το γεγονός πως ήταν στη μέση των αναπαραγωγικών της χρόνων με βάση την κουλτούρα της φυλής της και λόγω του ότι ήταν γυναίκα, το έκανε ακόμη πιο δύσκολο να βρει άλλη δουλειά, κάνοντας την κατάσταση της ακόμη πιο δυσμενή. **Οπότε, οι διακρίσεις εναντίον της ήταν πολύ χειρότερες διότι ήταν γυναίκα, από την Τουρκία και ήταν νεαρή όταν ξεκίνησε να δουλεύει.** Ήταν μια υπόθεση διατομεακών διακρίσεων αλλά το δικαστήριο πάλι δεν αναγνώρισε τους πολλαπλούς παράγοντες διακρίσεων και βάσισε την απόφασή του πάνω σε ένα λόγο διακρίσεων, την ηλικία, αγνοώντας πως η ύπαρξη και των άλλων παραγόντων έκανε τις επιπτώσεις των διακρίσεων εναντίον της πολύ χειρότερες.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Το μεγαλύτερο πρόβλημα εγείρεται όταν υπάρχουν υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων όπου οι διακρίσεις που βασίζονται μόνο σε ένα από τους λόγους διακρίσεων δεν είναι αρκετές για να αποδειχθεί η ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής συμπεριφοράς προς το θύμα και έτσι η υπόθεση απορρίπτεται. Εάν το δικαστήριο σε αυτές τις περιπτώσεις λάμβανε υπόψη τις διακρίσεις που προέρχονταν από τον συνδιασμό των πολλαπλών παραγόντων διακρίσεων, τότε το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό. Το δικαστήριο όμως, λόγω του ότι οι νομοθεσίες είναι διαχωρισμένες και δεν προβλέπουν για διατομεακές διακρίσεις, δεν έχει τα εφόδια να τις αντιμετωπίσει συλλογικά και σωρευτικά.

Case C -443/15 Parris v Trinity College Dublin EU:C:2016: 897

Ο ενάγοντας ήταν πρώην καθηγητής του Πανεπιστημίου Τρίνιτι στο Δουβλίνο και ισχυριζόταν πως υπήρξαν διακρίσεις εναντίον του λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας. Το σύστημα συνταξιοδοτήσεων του Πανεπιστημίου προνοούσε για την πληρωμή σύνταξης στην χήρα/ο του εργοδοτούμενου, εφόσον ο γάμος ή το σύμφωνο συμβίωσης είχε πραγματοποιηθεί πριν ο εργαζόμενος γίνει 60 ετών. Ο ενάγοντας και ο σύντροφός του είχαν σχέση για 30 χρόνια αλλά έκαναν σύμφωνο συμβίωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο όταν ο ενάγων ήταν 63 ετών (το 2009) και το σύμφωνο αυτό δεν μπορούσε να αναγνωριστεί στην Ιρλανδία μέχρι το 2011, όταν πέρασε η νομοθεσία που αναγνώριζε τέτοια σύμφωνα. Αυτό έγινε λίγο μετά που ο ενάγοντας αφυπηρέτησε. Πριν αφυπηρευτεί ζήτησε από το Πανεπιστήμιο να πληρώνει την σύνταξη χηρείας στον σύντροφό του εάν αυτός αποβιώσει, πράγμα το οποίο το Πανεπιστήμιο αρνήθηκε.

Πολιτική της ΕΕ

Νομολογία

Το μεγαλύτερο πρόβλημα εγείρεται όταν υπάρχουν υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων όπου οι διακρίσεις που βασίζονται μόνο σε ένα από τους λόγους διακρίσεων δεν είναι αρκετές για να αποδειχθεί η ύπαρξη λιγότερο ευνοϊκής συμπεριφοράς προς το θύμα και έτσι η υπόθεση απορρίπτεται. Εάν το δικαστήριο σε αυτές τις περιπτώσεις λάμβανε υπόψη τις διακρίσεις που προέρχονταν από τον συνδυασμό των πολλαπλών παραγόντων διακρίσεων, τότε το αποτέλεσμα θα ήταν διαφορετικό. Το δικαστήριο όμως, λόγω του ότι οι νομοθεσίες είναι διαχωρισμένες και δεν προβλέπουν για διατομεακές διακρίσεις, δεν έχει τα εφόδια να τις αντιμετωπίσει συλλογικά και σωρευτικά.

[Case C -443/15 Parris v Trinity College Dublin EU:C:2016: 897](#)

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως

- δεν υπήρχαν διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, εν μέρει λόγω της διακριτικής ευχέριας του κράτους μέλους να αναγνωρίσει τέτοια σύμφωνα ή όχι.
- Δεν υπήρχαν διακρίσεις λόγω ηλικίας διότι ο κανόνας μπορούσε να δικαιολογηθεί από το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78 (υπήρχε θεμιτός στόχος για την ύπαρξή του).
- Δεν μπορούσε να δεχτεί το επιχείρημα για σωρευτικό αποτέλεσμα λόγω της ύπαρξης δύο απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Απευθύνθηκε σε αυτό το επιχείρημα για τους πολλαπλούς λόγους διακρίσεων με αρκετή συντομία, λέγοντας πως δεν υπάρχει καινούρια κατηγορία απαγορευμένων λόγων διακρίσεων που είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού περισσότερων από ενός λόγων διακρίσεων όπως σεξουαλικού προσανατολισμού και ηλικίας, και δεν μπορεί να δημιουργηθεί όταν δεν μπορεί να αποδειχθεί η ύπαρξη διακρίσεων βασισμένη πάνω στον κάθε ένα λόγο ξεχωριστά.

Κριτικοί της υπόθεσης υποστηρίζουν πως ήταν ένα παράδειγμα αποτυχίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου να δεχθεί την πραγματικότητα πως οι διακρίσεις πραγματοποιούνται λόγω πολλαπλών παραγόντων (Τρυφωνίδου, 2016)

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

[Bahl v the Law Society \[2004\] IRLR 799](#)

- Η ενάγοντας, η Ms Bahl, ήταν έγχρωμη γυναίκα δικηγόρος, ασιατικής καταγωγής, η οποία ήταν αναπληρωτής αντιπρόεδρος του Law Society στο ΗΒ. Την είχαν κατηγορήσει για πέντε περιστατικά όπου ήταν υποτιθέμενα επιθετική ενάντια σε άλλα μέλη του προσωπικού. Η ίδια κατηγορήσε το Law Society πως χειρίστηκε τα περιστατικά αυτά με τρόπο που περιλάμβανε διακρίσεις λόγω φύλου και εθνικότητας εναντίον της. Αρχικά η ενάγοντας κέρδισε την υπόθεση διότι το δικαστήριο έκρινε πως οι δύο λόγοι διακρίσεων δεν μπορούσε να αντιμετωπιστούν ξεχωριστά μιας και το ότι ήταν γυναίκα και έγχρωμη ασιατικής καταγωγής ήταν οι λόγοι για την διαφορετική αντιμετώπισή της από το Law Society. Το δικαστήριο επέτρεψε στην ενάγοντα να χρησιμοποιήσει ένα λευκό άνδρα για να κάνει την σύγκρισή της και βρήκε πως όντως υπήρχαν διακρίσεις στη σύγκριση αυτή.
- Στην έφεση όμως, η απόφαση αυτή ανατράπηκε. Το εφετείο έκρινε πως οι δύο λόγοι διακρίσεων έπρεπε να διαχωριστούν και να εξεταστούν ξεχωριστά. Αυτή η αντιμετώπιση κατέληξε στο συμπέρασμα πως δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία για την ύπαρξη διακρίσεων για τον κάθε λόγο ξεχωριστά.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

Νόμος περί Ισότητας, Διάταξη 14

- Σε αντίδραση στην απόφαση αυτή του δικαστηρίου και την ανεπάρκεια του να χειριστεί υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων το Αγγλικό Κοινοβούλιο θέσπισε τη διάταξη 14 του Νόμου περί Ισότητας (Equality Act) πέντε χρόνια αργότερα.
- Ο Νόμος επιτρέπει ισχυρισμούς για άμεσες διακρίσεις με βάση το πολύ δύο από τους ακόλουθους λόγους: ηλικία, αναπηρία, αλλαγή φύλου, φυλή, θρησκεία ή πεποιθήσεις, φύλο και σεξουαλικό προσανατολισμό. Συγκεκριμένα, απαγορεύει ρητά τις διακρίσεις λόγω συνδυασμού δύο από τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά, Ξεκαθαρίζει ότι για να αποδειχθεί η διατομεακή διάκριση **δεν θα είναι απαραίτητο για τον ενάγοντα να αποδείξει τον κάθε λόγο διάκρισης ξεχωριστά.**
- Ταυτόχρονα όμως, η ύπαρξη πολλαπλών διακρίσεων δεν θα αποκλείει την πιθανότητα να βασιστεί μια υπόθεση μόνο πάνω σε ένα από τους λόγους διακρίσεων ή στον συνδυασμό των λόγων διακρίσεων αποδεικνύοντας όμως τον κάθε ένα ξεχωριστά.
- Επιπλέον, η νέα διάταξη δεν εφαρμόζεται μόνο στους τομείς απασχόλησης, αλλά καλύπτει και τις μη εργασιακές σχέσεις, και ισχύει για τον ιδιωτικό αλλά και τον δημόσιο τομέα.
- Η καινούρια αυτή διάταξη έχει στόχο την εξεύρεση ισορροπίας μεταξύ μιας ολοκληρωμένης μεταρρύθμισης του δικαίου της ισότητας και την αποτροπή της υπερβολικής περιπλοκότητας του νόμου για τις ενδιαφερόμενες επιχειρηματικές οργανώσεις.
- Η καινούρια διάταξη έχει επικριθεί διότι **περιορίζεται σε περιπτώσεις άμεσων διακρίσεων και δεν περιλαμβάνει περιπτώσεις έμμεσων διακρίσεων ή παρενόχλησης.**

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Ηνωμένο Βασίλειο

Η νομολογία στο ΗΒ ακολουθούσε στα βήματα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, κρίνοντας τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως πιο πρόσφατα, το Αγγλικό δικαστήριο έχει αντιμετωπίσει υποθέσεις διατομεακών υποθέσεων αναγνωρίζοντας πως οι πολλαπλοί λόγοι διακρίσεων και οι επιπτώσεις τους πρέπει να εξετάζονται μαζί, σαν σύνολο.

Ministry of Defence v **Debique** (2010) IRLR 471

- Η ενάγοντας ήταν μονογονέας γυναίκα από την Καραϊβική που εργαζόταν ως στρατιώτης στον στρατό του ΗΒ. Έλαβε τιμωρία από τον βρετανικό στρατό επειδή δεν μπορούσε να συμμορφωθεί με την απαίτηση να είναι διαθέσιμη για παράταξη (deployment) σε βάση 24/7 και καθυστέρησε να εμφανιστεί στην παρέλαση. Ως μονογονέας δεν μπορούσε να φτάσει εγκαίρως γιατί έπρεπε να φροντίσει το παιδί της και οι περιορισμοί στην έκδοση βίζας την εμπόδισαν να φέρει την αδερφή της από τον Άγιο Βικέντιο στο Ηνωμένο Βασίλειο για να βοηθήσει με τη φροντίδα του παιδιού της.
- Το δικαστήριο αναγνώρισε πως η ενάγουσα βρισκόταν σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση λόγω του συνδυασμού των δύο χαρακτηριστικών, δηλαδή ότι ήταν μονογονέας ενός παιδιού (διάκριση λόγω φύλου) και γυναίκα Βικεντιανής εθνικής καταγωγής (διάκριση λόγω φυλής) και έκρινε πως η φύση των διακρίσεων ήταν τέτοια που δεν μπορούσε να διαχωριστεί λογικά σε διακριτές κατηγορίες. Η εξέταση μόνο μίας μορφής διακρίσεων θα οδηγούσε σε ανεπαρκή κατανόηση και εκτίμηση του πραγματικού μειονεκτήματος της ενάγοντα, διότι οι διακρίσεις στην προκειμένη περίπτωση, αλλά και συχνά, είναι μια πολύπλευρη εμπειρία. Η ενάγουσα σε αυτήν την υπόθεση θεώρησε ότι το ιδιαίτερο μειονέκτημα το οποίο αντιμετώπιζε προέκυψε τόσο επειδή ήταν γυναίκα στρατιώτης 24 ώρες το 24ωρο με ένα παιδί όσο και επειδή ήταν γυναίκα Βικεντιανής εθνικής καταγωγής και έτσι αδυνατούσε να επωφεληθεί από την βοήθεια Βικεντιανής συγγενούς της. Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι αυτό **το διπλό μειονέκτημα αντανάκλούσε την πραγματική πραγματικότητα της κατάστασής της** και βρήκε πως στην προκειμένη περίπτωση όντως είχαν διαπραχθεί διακρίσεις εναντίον της.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Γαλλία

Στην Γαλλία τα δικαστήρια αναγνωρίζουν την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων και δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην αντιμετώπιση του κάθε παράγοντα διακρίσεων ξεχωριστά.

Judgment of the Paris Court of Appeal, 29 January 2002, No 2001/32582

- Αυτή η υπόθεση αφορούσε μια έγχρωμη γυναίκα που εργαζόταν στην υπηρεσία δημόσιων μεταφορών του Παρισιού, η οποία ισχυρίστηκε ότι υπέστη διακρίσεις λόγω φύλου και φυλής όσον αφορά την εξέλιξη της σταδιοδρομίας και την επαγγελματική της κατάρτιση. Μια σύγκριση με την εξέλιξη της σταδιοδρομίας άλλων εργαζομένων απέδειξε ότι η πρόοδος στην καριέρα της σταμάτησε από κάποιο σημείο και μετά. Η ομάδα που χρησιμοποιήθηκε για σύγκριση περιελάμβανε λευκές γυναίκες καθώς και λευκούς άνδρες.
- Το δικαστήριο στη Γαλλία δεν ασχολήθηκε με την ομάδα που χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς σύγκρισης και αντ' αυτού εστίασε στην αντικειμενική αιτιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης. Στην περίπτωση αυτή ο εργοδότης δεν ήταν σε θέση να δικαιολογήσει την εφαρμοζόμενη διαφορετική μεταχείριση.
- Όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις, παρατηρείται πως το Εφετείο δεν προσέγγισε το θέμα ρωτώντας εάν η αξίωση ασκήθηκε με βάση τη διάκριση λόγω φύλου ή εναλλακτικά για λόγους φυλής, αλλά εφάρμοσε μια διατομεακή προσέγγιση, αναγνωρίζοντας ότι αποτελούσε διάκριση. Στη συνέχεια, το Ακυρωτικό Δικαστήριο αναγνώρισε ότι είχε αποδειχθεί η ύπαρξη διακρίσεων και ως εκ τούτου επιβεβαίωσε την απόφαση του Εφετείου. Αυτό που προκύπτει από την παρούσα υπόθεση είναι ότι **το δικαστήριο δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στους υποτιθέμενους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά αλλά μόνο στο γεγονός ότι η διάκριση είχε αποδειχθεί**. Αυτή η υπόθεση δείχνει ότι στη Γαλλία είναι δυνατό να ασκηθεί υπόθεση που βασίζεται σε περισσότερους από έναν λόγους διακρίσεων ή βάσει συνδυασμού των λόγων διακρίσεων και ότι τα δικαστήρια είναι σε θέση να χειριστούν τέτοιες υποθέσεις.

Πολιτική της ΕΕ

Χώρες Μέλη – Δανία

Στη Δανία το δικαστήριο αναγνώρισε την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων

Føtex case, n. U.2005.1265.H

- Η Δανέζικη υπεραγορά, Fotex, απέλυσε μια Μαροκινή υπάλληλό της όταν άρχισε να έρχεται στη δουλειά φορώντας μαντίλα, αρκετά χρόνια μετά την πρόσληψή της. Η υπεραγορά είχε αυστηρό ενδυματολογικό κώδικα που υποχρέωνε τους υπαλλήλους που έρχονταν σε άμεση επαφή με τους πελάτες να φορούν στολή και να μην εμφανίζουν θρησκευτικά ή πολιτικά σύμβολα. Αφού απολύθηκε από τη δουλειά της, της προσφέρθηκε άλλη δουλειά όπου δεν θα είχε σχεδόν καθόλου επαφή με πελάτες. Αρνήθηκε αυτή την θέση εργασίας και μήνυσε τον εργοδότη για θρησκευτικές διακρίσεις.
- Ο νόμος στην Δανία δεν προβλέπει την απαγόρευση διατομεακών διακρίσεων, αλλά ακολουθεί μια μονοδιάστατη προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία ο ενάγων μπορεί να στηριχθεί μόνο σε ένα λόγο διακρίσεων, στην προκειμένη περίπτωση, ήταν η θρησκεία.
- Παρά την μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας, το Ανώτατο Δικαστήριο χειρίστηκε την υπόθεση ως διατομεακές διακρίσεις ενάντια σε γυναίκα Μουσουλμάνα. Αναγνώρισε πως ο ενδυματολογικός κώδικας της υπεραγοράς επηρέαζε αρνητικά τις Μουσουλμάνες εργαζόμενες σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από οποιαδήποτε άλλη ομάδα υπαλλήλων, περιλαμβανομένων των Μουσουλμάνων ανδρών και των μη Μουσουλμάνων γυναικών. Με την χρήση των Μουσουλμάνων ανδρών και των μη Μουσουλμάνων γυναικών σαν ομάδες σύγκρισης το δικαστήριο έδειξε πως χειρίστηκε την υπόθεση με βάση πολλαπλές διακρίσεις, συγκεκριμένα την θρησκεία και το φύλο.
- Με βάση τα συγκεκριμένα γεγονότα της υπόθεσης αυτής, ο ενδυματολογικός κώδικας κρίθηκε δικαιολογημένος από ένα θεμιτό και ουδέτερο σκοπό. Συγκεκριμένα, ο σκοπός ήταν η διατήρηση της ηρεμίας στο χώρο εργασίας και η προβολή μιας συγκεκριμένης, θρησκευτικά ουδέτερης, εικόνας στο κοινό. Επίσης ο ενδυματολογικός κώδικας ήταν αρκετά συγκεκριμένος και εφαρμοζόταν σε όλους τους υπαλλήλους που είχαν επαφή με τους πελάτες, πράγμα που τον έκανε αναλογικό. Παρά την αποτυχία της ενάγοντα να κερδίσει την υπόθεση, η αναγνώριση και η χρήση των διατομεακών διακρίσεων ήταν γεγονός.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

1. Το θεωρητικό συγκριτικό πλαίσιο της νομοθεσίας της ισότητας:

- Η νομοθεσία της ισότητας βασίζεται στην σύγκριση, δηλαδή απαγορεύει την διαφορετική αντιμετώπιση καταστάσεων που είναι πανομοιότυπες και την όμοια αντιμετώπιση διαφορετικών καταστάσεων. Βασίζεται στα διδάγματα του Αριστοτέλη, τα οποία υποστηρίζουν πως τα όμοια πράγματα πρέπει να αντιμετωπίζονται το ίδιο ενώ τα ανόμοια πράγματα πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά ανάλογα με την διαφορετικότητά τους. Το πρόβλημα με το πλαίσιο αυτό όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις είναι πως η θέση στην οποία βρίσκεται το θύμα τους είναι τόσο μοναδική που είναι σχεδόν αδύνατο να βρεθεί κάποιος σε πανομοιότυπα διαφορετική θέση με τον οποίο μπορεί να συγκριθεί. Οπότε, η συγκριτική φύση της νομοθεσίας διακρίσεων αγνοεί την διαφορετικότητα που διαμορφώνει τις πραγματικές, πολύπλοκες ανθρώπινες εμπειρίες.

2. Η Άκαμπτη Φύση των Λόγων διακρίσεων:

- Οι Συνθήκες και οι Οδηγίες που ασχολούνται με τις διακρίσεις και την ισότητα προβλέπουν συγκεκριμένους λόγους διακρίσεων και δεν αφήνουν περιθώριο για κάτι περαιτέρω, περιλαμβανομένων των ειδικών περιπτώσεων των διατομεακών διακρίσεων.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

3. Η μονοδιάστατη λειτουργία της νομοθεσίας:

- Η **νομοθετική πολιτική** λειτουργεί μονοδιάστατα, αγνοώντας την πιθανότητα για την ύπαρξη πολυδιάστατων διακρίσεων που διαδραματίζονται ταυτόχρονα.
- Περιορισμένες εξαιρέσεις:
  - **Οδηγία 2000/78**: καλύπτει διάφορους λόγους διακρίσεων (φύλο, αναπηρία, ηλικία, σεξουαλικό προσανατολισμό, θρησκεία/πεποιθήσεις) αλλά περιορίζεται στον τομέα της εργοδότησης, προβλέπει διαφορετικές εξαιρέσεις για τους λόγους διακρίσεων και επίσης δεν αναφέρει ρητά την πιθανότητα διατομεακών διακρίσεων.
  - **Οδηγία 2006/54**: μιλά συγκεκριμένα για διακρίσεις ενάντια σε γυναίκες με αναπηρία, αλλά, πρώτο περιορίζεται στον τομέα της εργοδότησης και δεύτερο δεν αναφέρεται στον μεγαλύτερο βαθμό μειονεκτήματος που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με αναπηρία και την συγκεκριμένη δυσμενή θέση στην οποία βρίσκονται λόγω των διπλών διακρίσεων.
- Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο**, ακολουθώντας το δρόμο που άνοιξε η νομοθεσία, έχει συζητήσει επανειλημμένα τους λόγους διακρίσεων ξεχωριστά, όμως δεν έχει αναγνωρίσει ή επεκταθεί στο τι μπορεί να σημαίνουν και τι επιπτώσεις μπορεί να έχουν οι πολυδιάστατες διακρίσεις που βασίζονται σε διατομεακούς λόγους. Σαν αποτέλεσμα, τα πιθανά θύματα τέτοιων διακρίσεων πολλές φορές μπορεί να μην αναγνωρίσουν ούτε τα ίδια την φύση των διακρίσεων εναντίον τους ή και όταν την αναγνωρίσουν, να αναγκαστούν να περιορίσουν την βάση της αγωγής τους σε ένα λόγο διακρίσεων, πράγμα το οποίο πιθανό να μειώσει τις πιθανότητες επιτυχίας της υπόθεσής τους.
- Η μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας και της εφαρμογής της δεν αναγνωρίζουν την πολύπλοκη φύση των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων. Αγνοεί πως πολλές φορές η επιλογή ενός λόγου διακρίσεων σαν τον κύριο λόγο διακρίσεων μιας αγωγής έχει το αποτέλεσμα να παρερμηνεύει την πραγματική εικόνα των διακρίσεων όπως τις βιώνουν τα θύματά τους.
- Κατ' ακρίβεια, οι έρευνες δείχνουν πως στην πραγματικότητα οι διακρίσεις δεν είναι εμπειρίες που υπάρχουν σε μεμονομένους τομείς ή σε τμηματοποιημένες μορφές που ταιριάζουν ξεκάθαρα στις ξεχωριστές κατηγορίες που δημιουργούνται από το νόμο, αντιθέτως, οι διακρίσεις συχνά στηρίζονται σε πολλούς λόγους ταυτόχρονα, πιθανά με διαφορετικούς τρόπους και έναντι σε ομάδες ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

4. Έλλειψη αναγνώρισης των διατομεακών διακρίσεων:

- Η μονοδιάστατη προσέγγιση της νομοθεσίας και του δικαστηρίου οδηγεί στην έλλειψη γενικής αναγνώρισης των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων. Αν και υπάρχει πολιτική αποδοχή του όρου, αυτή δεν έχει συνοδευτεί από νομική αναγνώριση (Rey 2008). Η νομοθεσία και τα δικαστήρια δεν αναφέρονται ρητά στον όρο αυτό σε οποιοδήποτε κείμενο που είναι νομοθετικά δεσμευτικό. Αυτό εμποδίζει την εφαρμογή του όρου στα δικαστήρια, με αποτέλεσμα να χρειάζεται περαιερω ανάπτυξη της νομοθεσίας, τόσο στο ευρωπαϊκό όσο και στο εθνικό δίκαιο (Δεληγιάννη-Δημητράκου 2013), για να γίνει «νόμιμη έννοια από μόνη της» (Σέρρα 2013, 30).
- Αυτά τα είδη διακρίσεων αναγνωρίζονται στα προΐμια των οδηγιών αλλά αυτά δεν είναι δεσμευτικά, οπότε δεν έχουν σημαντική επίρροή.
  - Στην [Οδηγία 2000/43](#) το προΐμιο μιλά για τη μεγάλη σημασία της προώθησης της ισότητας των φύλων, ιδίως διότι οι γυναίκες είναι θύματα πολλαπλών (διατομεακών) διακρίσεων (ρεσιτάλ 14).
  - Στην [Οδηγία 2000/78](#) το προΐμιο επίσης μιλά συγκεκριμένα για πολλαπλές διακρίσεις (ρεσιτάλ 3).

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

5. Η κατακερματισμένη δομή της νομοθεσίας και τα διαφορετικά πεδία εφαρμογής:

- Παρόλο που οι βασικές προϋποθέσεις της νομοθεσίας έναντι στις διακρίσεις περιλαμβάνονται στην ΣΛΕΕ, οι οδηγίες που ασχολούνται με την εφαρμογή της συνθήκης είναι πολλαπλές. Η δομή αυτή της νομοθεσίας δημιουργεί δύο σημαντικά προβλήματα όσον αφορά τις διατομεακές διακρίσεις.
  1. Διαχωρίζει τους διάφορους λόγους διακρίσεων οπότε η εφαρμογή τους πρέπει να γίνεται ξεχωριστά, πράγμα που δημιουργεί την μονοδιάστατη προσέγγιση που αναφέρθηκε πιο πάνω.
  2. Οι διάφορες οδηγίες συχνά δεν εφαρμόζονται στο ίδιο πεδίο.
    - Οι διακρίσεις βασισμένες στην ιθαγένεια/φυλή απαγορεύονται στον τομέα της εργοδότησης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης αλλά και στους τομείς των κοινωνικών ασφαλήσεων, της υγείας, και της πρόσβασης σε προϊόντα και υπηρεσίες (περιλαμβανομένης της στέγασης).
    - Οι διακρίσεις βασισμένες στο φύλο, με εξαίρεση τους τομείς της εκπαίδευσης και των ΜΜΕ, απαγορεύονται στο ίδιο πεδίο.
    - ΟΜΩΣ οι διακρίσεις που βασίζονται στην ηλικία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την θρησκεία/πεποιθήσεις και αναπηρία, περιορίζονται στους τομείς της εργοδότησης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.
    - Αυτές οι διακρίσεις το κάνουν δύσκολο να εφαρμοστούν οι νομοθεσίες αυτές σε περιπτώσεις διακρίσεων λόγω πολλαπλών παραγόντων οι οποίοι έχουν συγχωνευθεί. Συγκεκριμένα, οι διακρίσεις λόγω περισσότερων από ένα από τους αναγνωρισμένους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο αν εμπίπτουν στον τομέα της εργοδότησης ή της επαγγελματικής εκπαίδευσης, διότι εκτός από τον τομέα αυτό μόνο οι διακρίσεις λόγω φυλής ή φύλου μπορούν να αντιμετωπιστούν με βάση την νομοθεσία.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

6. Ιεραρχία:

- Οι διαφορές στο πεδίο εφαρμογής των διάφορων απαγορευμένων λόγων και η έκταση των εξαιρέσεων στη εφαρμογή τους οδηγούν στην ιεράρχισή τους (σεμινάριο 2).
- Η ιεραρχία είναι η ακόλουθη:
  1. Φυλή
  2. Φύλο
  3. Αναπηρία
  4. Σεξουαλικός προσανατολισμός
  5. Θρησκεία/Πεποιθήσεις
  6. Ηλικία
- Η ύπαρξη ιεραρχίας ξεχωρίζει τους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων ακόμη πιο πολύ, δημιουργώντας μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα ο χειρισμός των διατομεακών διακρίσεων να είναι ακόμα πιο δύσκολος. Συχνά δημιουργεί ανταγωνισμό μεταξύ των υποστηρικτών του κάθε τύπου (λόγου διακρίσεων) στην προσπάθειά τους να αναδείξουν τον συγκεκριμένο λόγο σαν πιο σημαντικό και επικρατέστερο, αντί να αναγνωριστεί πως οι λόγοι δουλεύουν μαζί και δυναμώνουν ο ένας τον άλλο.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

7. Πολλαπλασιασμός απαγορευμένων λόγων διακρίσεων:

- Με την πάροδο του χρόνου υπήρξε ένας πολλαπλασιασμός των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Στην αρχή απαγορεύονταν μόνο οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα στον τομέα της ίσης αμοιβής και οι διακρίσεις ανάμεσα σε άτομα με διαφορετικές ιθαγένειες (φυλές) μέσα στο πεδίο εφαρμογής της ελεύθερης αγοράς.
- Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), πρόσθεσε την θρησκεία/πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία και τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων, ενώ ο Χάρτης των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΕΕ (2009), πρόσθεσε το χρώμα, την κοινωνική προέλευση, τα γενετικά χαρακτηριστικά, την γλώσσα, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την συμμετοχή σε εθνικές μειονότητες, την περιουσία και τον τόπο γέννησης στους απαγορευμένους λόγους διακρίσεων. Συνολικά, οι απαγορευμένοι λόγοι διακρίσεων έχουν επεκταθεί από δύο (φυλή και φύλο) σε δεκαεπτά!
- Από την μία ο πολλαπλασιασμός αυτός ευνοεί την καταπολέμηση των διατομεακών διακρίσεων διότι είναι πιο πιθανό να καλύπτονται οι λόγοι διακρίσεων που περιλαμβάνονται σε αυτές. Επίσης, η μεγαλύτερη ευρύτητα των λόγων διακρίσεων πιθανό να οδηγήσει και στην αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού όσον αφορά αυτά τα θέματα.
- Από την άλλη όμως ο πολλαπλασιασμός των λόγων διακρίσεων πιθανό να έχει και αρνητικό αντίκτυπο σε υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων λόγω:
  - της ιεραρχίας που αναφέρθηκε πιο πάνω.
  - της περαιτέρω αποδιοργάνωσης του τομέα αυτού, νομικά και κοινωνικά, διότι πιθανόν η προσοχή του κοινού, των πολιτικών και των ΜΜΕ να στρέφεται συχνά σε καινούριους λόγους διακρίσεων και να προκαλεί μια διαμάχη ανάμεσα σε αυτούς και στους παραδοσιακούς λόγους διακρίσεων.
- Όταν υπάρχουν διάφοροι λόγοι διακρίσεων είναι ανάγκη να καθιερωθεί κατά πόσο χρειάζονται διαφορετική αντιμετώπιση ή όχι, λόγω των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που συνδέονται με τον κάθε ένα. (Π.χ. η ηλικία χρειάζεται περισσότερες εξαιρέσεις διότι υπάρχουν πράγματα που κάποιος δεν είναι ικανός να κάνει λόγω ηλικίας.) Η νομοθεσία δεν έχει πραγματοποιήσει αυτή την αξιολόγηση. Αντί αυτού, έχουν δημιουργηθεί ιεραρχίες που πιθανό να αντικατοπτρίζουν κάποιες διαφορές και την ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των λόγων διακρίσεων αλλά η λογική που τις καθοδηγεί δεν είναι ούτε ξεκάθαρη, ούτε διάφανη και πιθανό να μην ακολουθιά κάποια συγκεκριμένη αξιολόγηση ή στρατηγική, οπότε δεν βοηθά στην εφαρμογή τους στις υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων.

Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της ΕΕ

Συμπεράσματα

Τα κράτη μέλη γενικά προβάλλουν αντίσταση στην εισαγωγή πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων στο εθνικό τους νομικό σύστημα. Έρευνες έχουν δείξει ότι μόνο ένας μικρός αριθμός από αυτά έχει συμπεριλάβει ρητά στις νομοθεσίες τους, περιλαμβανομένων της Αυστρίας, της Γερμανίας, της Πολωνίας, της Ρουμανίας και της Ιταλίας. Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου τις έχουν αναγνωρίσει και αντιμετωπίσει, παρατηρείται πως υπάρχει σημαντική προοπτική βελτίωσης.

Οι χώρες μέλη χρειάζονται καθοδήγηση από την ΕΕ όσον αφορά την πολιτική ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Η απουσία δεσμευτικών οργάνων εφαρμογής πολιτικής ενάντια στις πολλαπλές και τις διατομεακές διακρίσεις από την ΕΕ είναι φανερή στην διεξαγωγή των νομικών πρακτικών των κρατών μελών της στον τομέα αυτό. Υπάρχει μια γενική άγνοια και έλλειψη συνειδητοποίησης για τα θέματα αυτά και στο επίπεδο της ΕΕ και στο επίπεδο των χωρών μελών. Επιπλέον, δεν υπάρχουν αρκετά στατιστικά στοιχεία και έρευνες τα οποία θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη ή μετατροπή του νομικού πλαισίου.

Όσο συνεχίσει η απουσία Ευρωπαϊκής νομοθεσίας που να αναγνωρίζει ρητά τις διακρίσεις αυτές και να παρέχει στα κράτη μέλη τόσο μεθοδολογική καθοδήγηση όσο και συνοχή στην εφαρμογή σχετικών μέτρων, η ενσωμάτωση των εννοιών των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων στο εθνικό δίκαιο θα συνεχίσει να δημιουργεί πρόβλημα. Τα κράτη μέλη πιθανό να αναπτύξουν διαφορετικά όργανα για να χειριστούν το θέμα, τα οποία μπορεί να είναι ασυμβίβαστα μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλά, διαφορετικά εθνικά επίπεδα προστασίας. Ακόμη χειρότερα, ορισμένα κράτη μέλη ενδέχεται να αποφασίσουν να αγνοήσουν εντελώς αυτές τις έννοιες και να μην προσφέρουν καμιά προστασία. Τέτοια έλλειψη εναρμόνισης θα είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία περαιτέρω σύγχυσης στους πολίτες, καταστρώνοντας τα δικαιώματά τους ασαφή και επομένως άχρηστα για την προστασία τους.

Η ΕΕ χρειάζεται να παρέχει νομοθεσίες που περιέχουν έναν πλήρη ορισμό των πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων και των επιπτώσεων τους και που να απαγορεύουν ρητά αυτού του είδους τις διακρίσεις, προσφέροντας επαρκή νομικά εργαλεία και κατάλληλα χρηματοδοτούμενες εκστρατείες ευαισθητοποίησης για την αντιμετώπιση και την καταπολέμηση τους. Επομένως, η ηγεσία της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα είναι ζωτικής σημασίας. Τα νομικά δεσμευτικά μέσα της ΕΕ πρέπει να παρέχουν την κατάλληλη ώθηση στα κράτη μέλη ώστε να ξεκινήσουν να ενεργούν αποφασιστικά και αρμονικά έναντι στις πολλαπλές και διατομεακές διακρίσεις.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Πολλές υποθέσεις στα δικαστήρια των κρατών μελών έχουν ασχοληθεί με τον ενδυματολογικό κώδικα των γυναικών που ανήκουν σε θρησκευτικές/ εθνοτικές μειονότητες.

Τα δικαστήρια και οι νομοθέτες συχνά αμφιταλαντεύονται στην επίλυση τέτοιων υποθέσεων, οι οποίες έχουν γίνει γνωστές σαν οι υποθέσεις των «Μουσουλμανικών Μαντίλων» ('Muslim headscarf'). Σε κάποιες δικαιοδοσίες και περιπτώσεις έχει θεωρηθεί η μαντίλα ως διάκριση λόγω φύλου ενάντια των γυναικών που τη φοράνε και σε άλλες η απαγόρευσή της έχει θεωρηθεί ως διάκριση λόγω θρησκείας.

Τις περισσότερες φορές υπάρχει συγκέντρωση σε μόνο ένα παράγοντα διακρίσεων (συνήθως την θρησκεία) και αγνοείται η διατομεακή φύση διακρίσεων. Οι έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου και φυλής που συνοδεύουν και αυτές την απαγόρευση της μαντίλας, τις πιο πολλές φορές δεν λαμβάνονται υπόψη, παρά το γεγονός πως συνήθως οδηγούν σε περαιτέρω στιγματισμο και περιθωριοποίηση των γυναικών που τις φορούν. (Ruwanpura 2008: 94)

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Η Γαλλική Νομοθεσία του 2004
για τα σύμβολα θρησκείας στα
σχολεία.

- Απαγορεύει την χρήση θρησκευτικών συμβόλων που επιδεικτικά δηλώνουν τη θρησκεία κάποιου σε όλα τα κρατικά σχολεία. Αυτή η απαγόρευση έχει ουδέτερη διατύπωση και δεν αναφέρεται ρητά σε ισλαμικές εκδηλώσεις πίστewς. Μια κυβερνητική εγκύκλιος που συνοδεύει τον νόμο του 2004 διευκρινίζει τον όρο «επιδεικτικά», εξηγώντας ότι περιλαμβάνει στοιχεία όπως μια ισλαμική μαντίλα, μια κιπά ή ένα σταυρό υπερβολικού μεγέθους, γενικά τα αντικείμενα που ταυτίζουν αμέσως ένα μαθητή με μια συγκεκριμένη θρησκεία (Circulaire 2004). Ο σκοπός της απαγόρευσης ήταν για να επιτρέψει στα σχολεία να μεταδώσουν τις δημοκρατικές αξίες της ίσης αξιοπρέπειας και της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, καθώς και της απόρριψης των εθνοτικών και θρησκευτικών διακρίσεων.
- Η απαγόρευση αυτή δεν κάνει άμεσες διακρίσεις κατά των μουσουλμάνων μαθητών διότι απαγορεύει τα θρησκευτικά σύμβολα από όλες τις θρησκείες. Όμως, είναι σαφής η αναφορά στο επιδεικτικό στοιχείο, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα για τους πιστούς των θρησκειών που απαιτούν εξωτερικές εκφράσεις των πεποιθήσεων. Πιο συγκεκριμένα, η ερμηνεία της απαγόρευσης από την Εγκύκλιο απευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά στους μουσουλμάνους, τους Εβραίους και τους Σιχ μαθητές, επειδή οι Χριστιανοί σπάνια φορούν ή μεταφέρουν μεγάλους σταυρούς. Η φύση του κανόνα επομένως εισάγει έμμεσες διακρίσεις ενάντια των μελών μειονοτικών θρησκευτικών ομάδων, που συχνά προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες (Thorson Plesner 2005b: 13–14).
- Στην πράξη επίσης, τα στατιστικά φανέρωσαν πως κατά την διάρκεια του πρώτου έτους εφαρμογής της νομοθεσίας σχεδόν 100 Μουσουλμάνες που φορούσαν μαντίλα και τρία Σιχ αγόρια που φορούσαν τουρμπάνια αποβλήθηκαν από τα σχολεία τους. (Sintomer 2009: 134; McGoldrick 2006: 92–3; Singh Chowdhary 2004) ενώ κανένας μαθητής δεν αποβλήθηκε διότι φορούσε κιπά ή σταυρό. (Sintomer 2009: 144). Είναι ξεκάθαρο πως η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών που καλούνται να κάνουν δύσκολες επιλογές μεταξύ σχολείου και θρησκευτικής ελευθερίας είναι μουσουλμάνες, γυναίκες και μέλη εθνοτικών μειονοτήτων (Schofield 2003), φανερώνοντας έτσι την ύπαρξη διατομεακών διακρίσεων.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Η αξιολόγηση της νομοθεσίας του 2004 στη Γαλλία

Η απαγόρευση εισάγει έμμεσες διακρίσεις ενάντια των μουσουλμάνων κοριτσιών λόγω φύλου και φυλής, οι οποίες κάνουν την πρόσβαση των μαθητριών αυτών στα σχολεία σχεδόν ακατόρθωτη.

Οι στόχοι της ισότητας φύλου, φυλής και θρησκείας που ισχυρίζεται ότι προωθεί η απαγόρευση έρχονται σε σύγκρουση με την πρακτική εφαρμογή της, που πιθανό να καταφέρει το άκρως αντίθετο (την εισαγωγή δηλαδή περαιτέρω διακρίσεων στον τομέα αυτό).

Οι μαθήτριες αυτές ίσως να ήταν ήδη καταπιεσμένες από άλλους μαθητές ή μέλη της οικογένειάς τους και η απαγόρευση αυτή πιθανό να αυξήσει και να εντείνει τις ανησυχίες, την πίεση, τον έλεγχο ή τον περιορισμό τους (Knights 2005: 514, Gunn 2004: 18) (π.χ. οι γονείς ενός έφηβου κοριτσιού που δεν θα την αφήνουν να πηγαίνει σχολείο διότι δεν δικαιούται να φορεί την μαντίλα της. (Knights 2005: 514; Gunn 2004: 18).

Επίσης, η νομοθεσία φαίνεται να αδυνατεί να σεβαστεί το δικαίωμα των μουσουλμάνων γυναικών να κάνουν τις δικές τους επιλογές, ενώ ισχυρίζεται ότι προσπαθεί να τις βοηθήσει. Στην πραγματικότητα αυξάνει τις διατομεακές διακρίσεις εναντίον τους (φυλή, φύλο, θρησκεία) αντί να τις μειώσει όπως ήταν άλλωστε ο δηλωμένος σκοπός του. (Laborde 2008: 149)

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία στα Γερμανικά Δικαστήρια

Δύο δασκάλες προσπάθησαν να υπερασπιστούν τη χρήση μαντίλας στην τάξη.

Μια εκπαιδευόμενη δασκάλα, η **Fereshta Ludin** κίνησε αγωγή στην πολιτεία διότι δεν της επετράπη να γίνει δασκάλα μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσής της επειδή φορούσε μαντίλα. Αυτή η υπόθεση κατέληξε τελικά ενώπιον του Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου (FAC), το οποίο απέρριψε το αίτημά της να εισέλθει στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Στη συνέχεια, η κ. Ludin υπέβαλε συνταγματική καταγγελία στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο (FCC). Το FCC αποφάνθηκε υπέρ της, θεωρώντας ότι η απόφαση της FAC ήταν αβάσιμη, επειδή τα συνταγματικά δικαιώματα δεν μπορούσαν να περιοριστούν νόμιμα χωρίς νομική βάση, η οποία δεν υπήρχε εδώ. Περαιτέρω, οι δικαστές τόνισαν ότι το Σύνταγμα απαιτεί οι νομικά επιτρεπόμενοι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων να είναι απαλλαγμένοι από διακρίσεις. **Η απόφαση αυτή ώθησε τα κοινοβούλια των πολιτειών να εκδώσουν τροποποιήσεις στους σχολικούς νόμους** και όταν η υπόθεση επέστρεψε στο δικαστήριο για επανεξέταση, ήταν δυνατό να απορριφθεί η αξίωσή της σύμφωνα με τον αναθεωρημένο νόμο 38(2) του Baden-Württemberg School Act, καθώς είχε φορέσει ένα ανατολίτικο θρησκευτικό σύμβολο.

Μια άλλη υπόθεση που αφορούσε την δασκάλα **lyman Alzayed** ήρθε ενώπιον των δικαστηρίων στο ομοσπονδιακό κρατίδιο της Κάτω Σαξονίας. Αυτή η δασκάλα, η οποία ήταν λευκή που είχε προσήλυτιστεί στο Ισλάμ, είχε εργαστεί φορώντας μαντίλα για αρκετά χρόνια πριν από την υπόθεση. Δεν είναι σαφές εάν το εθνικό της υπόβαθρο επηρέασε τους δικαστές, αλλά, στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, έλαβε σημαντικό έπαινο για τη στάση της στην εργασία και μετά από εξέταση των συγκεκριμένων γεγονότων της υπόθεσης το δικαστήριο αποφάσισε ότι δεν απειλούσε την ουδετερότητα του κράτους το γεγονός πως φορούσε μαντίλα. Ωστόσο, το σχολείο κέρδισε την υπόθεσή του στην έφεση, όπου το σκεπτικό του δικαστηρίου αντικατόπτριζε αυτό στην απόφαση της FAC στην υπόθεση Ludin.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Σχολικοί Νόμοι στην Γερμανία για τα θρησκευτικά σύμβολα

Κατόπι των δύο αποφάσεων των δικαστηρίων στη Γερμανία θεσπίστηκαν οι Νόμοι για τα Σχολεία σε σχέση με τα θρησκευτικά σύμβολα

Στα κρατίδια του Βερολίνου, της Βρέμης και του Niedersachsen η νομοθεσία αυτή προνοεί πως απαγορεύεται οι εκπαιδευτικοί να επιδεικνύουν οποιαδήποτε θρησκευτική πεποίθηση.

Περαιτέρω, το άρθρο 38(2) του νόμου για το σχολείο της Βάδης Βυρτεμβέργης απαγορεύει ρητά στους δασκάλους να κάνουν θρησκευτικές δηλώσεις, ειδικά εάν με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να δώσουν την εντύπωση ότι αντιτίθενται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και τη δημοκρατική τάξη. Η ίδια υποενότητα περιλαμβάνει επίσης μια εξαίρεση για την αναπαράσταση χριστιανικών και άλλων δυτικών αξιών και παραδόσεων.

Με παρόμοιο, ελαφρώς λιγότερα ρητό τρόπο, το Άρθρο 86(3) του νόμου για τα σχολεία της Έσσης εμποδίζει τους δασκάλους από το να εκθέτουν ρούχα ή σύμβολα που μπορεί να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι δεν σέβονται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και τη δημοκρατία. Όμως, προβλέπει επίσης πως οποιεσδήποτε αποφάσεις σχετικά με αυτό το θέμα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις χριστιανικές δυτικές παραδόσεις της πολιτείας Έσσης, οι οποίες εξαιρούνται από την απαγόρευση.

Είναι και πάλι προφανές ότι οι νομοθεσίες ευνοούν τα σύμβολα του Χριστιανισμού και του Εβραϊσμού (δυτικές θρησκείες) σε αντίθεση με τα σύμβολα άλλων θρησκειών (ανατολικών θρησκειών), μιας και περιέχουν ρητές δηλώσεις που τα εξαιρούν από την απαγόρευση. Οι νομοθεσίες αυτές είναι δύσκολο να συμμορφωθούν με το δημόσιο διεθνές δίκαιο, τη νομοθεσία της ΕΕ και το γερμανικό σύνταγμα, που απαγορεύουν τέτοιες διακρίσεις με βάση την θρησκεία.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση της Γερμανικής Νομοθεσίας

Οι νομοθεσίες αυτές, ακόμα και στα σημεία που διατυπώνονται ουδέτερα, βάζουν σε ιδιαίτερα μειονεκτική θέση εκείνους για τους οποίους μια συγκεκριμένη εμφάνιση αποτελεί ζωτικό μέρος της θρησκευτικής τους πεποίθησης, εγείροντας έτσι έμμεσες διακρίσεις λόγω θρησκείας. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο όταν εξαιρούν τα σύμβολα Χριστιανικής και Εβραϊκής πίστης από την απαγόρευση.

Επιπλέον υπάρχει ένα ισχυρό επιχείρημα ότι οι νόμοι που απαγορεύουν την μαντίλα ισοδυναμούν με έμμεση διάκριση λόγω φύλου επειδή περιορίζουν σοβαρά τις ευκαιρίες των μουσουλμάνων γυναικών στην απασχόληση (Britz 2003: 97–8). Σημαντική βιβλιογραφία υποστηρίζει επίσης πως η απαγόρευση της μαντίλας στην εργασία έρχεται σε αντίθεση με τον στόχο της προώθησης της ισότητας των φύλων διότι επιδεινώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό των μουσουλμάνων γυναικών (Loenen 2009: 315; Roseberry 2009: 344; Sacksofsky 2009a: 8820; 2004: 72).

Δεν αποκλείεται το γεγονός πως οι νομοθεσίες αυτές επηρεάζουν και τις ευκαιρίες απασχόλησης των ανδρών που εκφράζουν τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις μέσω της ενδυμασίας τους (π.χ. τα καλύμματα κεφαλής Εβραίων και Σιχ ανδρών και οι στολές βουδιστών μοναχών). Στην πραγματικότητα όμως η ομάδα που επηρεάζεται περισσότερο είναι οι Μουσουλμάνες γυναίκες. Έρευνες αποκάλυψαν ότι από την θέσπιση αυτών των νόμων, αρκετές δεκάδες δασκάλων στις σχετικές πολιτείες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την εργασία τους και όλες ήταν μουσουλμάνες (Mahrenholz 2009: 193–224). Οπότε, οι λόγοι διακρίσεων ήταν πολλαπλοί (φυλή, φύλο, θρησκεία) και σε συνδιασμό μεταξύ τους λειτούργησαν με τρόπο που έβαλαν τις γυναίκες αυτές σε σημαντικά δυσμενή θέση, δημιουργώντας έτσι διατομεακές διακρίσεις.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση των νομοθεσιών απαγόρευσης της μαντίλας στην Γαλλία και την Γερμανία

Οι νομοθεσίες έχουν κατακριθεί πως στηρίζονται σε λανθασμένες απόψεις για το Ισλάμ και συγκεκριμένα πως δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα στερεοτύπων που συνδέονται με την αντιληπτή κατωτερότητα των γυναικών στο Ισλάμ και της άποψης ότι οι μουσουλμάνες που φορούν τη μαντίλα κυριαρχούνται από άντρες, είναι υποταγμένες και έχουν ανάγκη απελευθέρωσης. Γυναίκες που φορούσαν μαντίλα απεικονίστηκαν ως καταπιεσμένες και απειλητικές για τις δημοκρατικές αξίες. Ωστόσο, καμία από αυτές τις υποθέσεις δεν τεκμηριώθηκε. Δεν έγινε καμία προσπάθεια για τον εντοπισμό ή την ανάθεση εμπειρικών μελετών που θα παρείχαν μια σταθερή βάση αποδεικτικών στοιχείων.

Επίσης, οι υποστηρικτές των νομοθεσιών αυτών στηρίχθηκαν σε παραδείγματα που συνδέονται με το Ισλάμ αλλά που έχουν γίνει εκτός της ΕΕ, όπως για παράδειγμα οι καταναγκαστικοί γάμοι. Κατά συνέπεια, συμπεριφορά και παραδόσεις που είναι πολιτιστικές και όχι θρησκευτικές, αποδίδονταν στους Μουσουλμάνους (Costa-Lascoux 2004: 90), προσθέτοντας ένα ρατσιστικό στοιχείο στις συζητήσεις. Αρκετοί συγγραφείς υποστηρίζουν αυτήν την άποψη. Οι Modood et al. (2007: 353), για παράδειγμα, περιγράφουν την αντιμουσουλμανική προκατάληψη ως μια μορφή «πολιτιστικού ρατσισμού».

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Αξιολόγηση των νομοθεσιών απαγόρευσης της μαντίλας στην Γαλλία και την Γερμανία

Υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν πως οι υποθέσεις αυτές στις οποίες έχει στηριχθεί η νομοθεσία επιδεικνύουν άγνοια του Ισλάμ που πιθανό να είναι και ενδεικτική της απουσίας προσωπικής εμπλοκής των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στις μουσουλμανικές κοινότητες. Υποστηρίζουν πως η προκύπτουσα ελαττωματική πληροφόρηση, σε συνδυασμό με συναισθηματικά σχόλια και φήμες, άνοιξε το δρόμο για νόμους που αντανάκλουν έντονα αυτά τα ασταθή θεμέλια.

Οι νομοθεσίες επίσης δεν φαίνεται να προωθούν την ισότητα των φύλων, πράγμα το οποίο ήταν ένας από τους δηλωμένους τους στόχους. Αντιθέτως, ένα πιο πιθανό αποτέλεσμα είναι να αυξηθεί η οικονομική εξάρτηση τέτοιων γυναικών από τους άνδρες, λόγω του ότι θα αποκλειστούν από τον χώρο εργασίας τους και θα χάσουν το εισόδημά τους, όπως και από τα σχολεία με αποτέλεσμα ένα χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα έχει αρνητικές επιπτώσεις στα υποτιθέμενα θύματα της καταπίεσης παρά στους προφανείς ενόχους (Sacksofsky 2009b: 291).

Οι νομοθεσίες επίσης πιθανό να αυξάνουν τις διακρίσεις εναντίον των Μουσουλμάνων λόγω της φυλής τους, διότι θα δημιουργήσουν την εντύπωση πως οι Μουσουλμάνοι έχουν ασυμβίβαστες διαφορές και παρεξηγήσεις με τον υπόλοιπο πληθυσμό, , πράγμα το οποίο πιθανό να οδηγήσει σε αυξημένα κοινωνικο-οικονομικά μειονεκτήματα. (McGoldrick 2006: 55).

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-188/15 *Bougnaoui*

EU:C:2017:204

- Η ενάγοντας είχε προσληφθεί από την εναγόμενη εταιρεία τον Ιούλιο του 2008 (παρόλο που βρισκόταν σε θέση εργασίας από τον Φεβρουάριο του 2008) για να εκτελεί καθήκοντα με προσόντα μηχανικού, συμπεριλαμβανομένης της συναλλαγής με πελάτες. Ξεκίνησε τη δουλειά της φορώντας την ισλαμική μαντίλα, αλλά απολύθηκε χωρίς προειδοποίηση και χωρίς αποζημίωση επειδή αρνήθηκε να την αφαιρέσει σε συναντήσεις με πελάτες που το ζήτησαν.
- Η προδικαστική απόφαση ανέλυσε την πιθανή συνύπαρξη μεταξύ του δικαιώματος στην ελευθερία της θρησκείας και των πεποιθήσεων της ενάγοντα και του δικαιώματος στην ελεύθερη διεξαγωγή της επιχειρηματικής δραστηριότητας του εναγόμενου. (Wolmark 2015).
- Η ερώτηση προς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο από το Γαλλικό Δικαστήριο ήταν κατά πόσο το Άρθρο 4, της Οδηγίας 2000/78 δικαιολογούσε, με βάση τα γεγονότα της υπόθεσης (δηλαδή την απαίτηση ενός πελάτη), τις θρησκευτικές διακρίσεις ενάντια στην ενάγοντα, λόγω του ότι είχαν ένα θεμιτό στόχο (την διατήρηση των επαγγελματικών ενδιαφερόντων της εταιρείας με το να μην χάσουν τον συγκεκριμένο πελάτη) που ανήκε στην εξαίρεση της την επαγγελματικής προϋπόθεσης.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-188/15 *Bougnaoui*

EU:C:2017:204

- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως υπήρχαν άμεσες διακρίσεις λόγω θρησκείας, οι οποίες δεν ήταν δικαιολογημένες με βάση την εξαίρεση στο Άρθρο 4(1) διότι:
  - Δεν είναι νόμιμο να έχουν προτεραιότητα τα επιχειρηματικά ενδιαφέροντα της εταιρείας που βασίζονται πάνω στις προκαταλήψεις των πελατών της.
  - Δεν υπήρχε αμφιβολία για την επαγγελματική ικανότητα της ενάγοντα.
  - Η ενδυμασία της δεν καθιστούσε σημαντικό παράγοντα για τον ρόλο της στην εταιρεία ή στην εργασία της.
  - Οπότε, η προθυμία ενός εργοδότη να λάβει υπόψη τις απαιτήσεις ενός πελάτη να μην εξυπηρετείται από κάποιο εργαζόμενο που φορά ισλαμική μαντίλα δεν μπορεί να θεωρηθεί γνήσια και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση κάτω από το Άρθρο 4 της Οδηγίας 2000/78.
- Το δικαστήριο επίσης ξεκαθάρισε πως για να ισχύει η εξαίρεση πρέπει:
  - Να υπάρχει αληθινή και καθοριστική επαγγελματική ανάγκη/ προϋπόθεση (σε αυτή την περίπτωση να μην φορά μαντίλα η συγκεκριμένη υπάλληλος).
  - Το κίνητρο θα πρέπει να είναι η επίτευξη ενός θεμιτού στόχου (π.χ. η θρησκευτικά ουδέτερη εικόνα της εταιρίας).
  - Η απαγόρευση και ο στόχος πρέπει να είναι αναλογικά (proportional) (Contreras 2017).
- Αξιοσημείωτο πως δεν αναφέρθηκε καθόλου από το δικαστήριο η πιθανή πτυχή των διακρίσεων λόγω φύλου μιας και η μαντίλα φοριέται μόνο από γυναίκες. Αυτό φανερώνει πως το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη την πολύ πιο δυσμενή θέση στην οποία βρίσκονται οι Μουσουλμάνες γυναίκες λόγω του συνδυασμένου/σωρευτικού αντίκτυπου της διατομεακής διάκρισης από τα άτομα που υποφέρουν από διακρίσεις μόνο λόγω της θρησκείας.
- Το γεγονός όμως ότι οι διατομεακές διακρίσεις δεν επιβεβαιώθηκαν ποτέ στη νομολογία δεν αλλάζει το γεγονός ότι οι περισσότερες μουσουλμάνες μετανάστριες που φορούν μαντίλα στην αγορά εργασίας υφίστανται διατομεακές διακρίσεις όπως αυτή στην παρούσα υπόθεση.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-157/15 *Achbita*

EU:C:2017:203

- Η ενάγοντας ήταν Μουσουλμάνα που αφού δούλεψε για την υποδοχή στην εταιρεία του εναγόμενου για τρία χρόνια (2003-6) αποφάσισε να ξεκινήσει να φορά μαντίλα, παρά το γεγονός πως υπήρχε άγραφος κανόνας στην εταιρεία που απαγόρευε την εμφανή χρήση οποιωνδήποτε αναγνωριστικών σημείων πολιτικών, φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, έτσι ώστε η εταιρεία να μπορεί να διατηρεί μια ουδέτερη εικόνα. Παρά τις παρατηρήσεις η υπάλληλος επέλεξε να συνεχίσει να φοράει την ισλαμική μαντίλα και τελικά την απέλυσαν.
- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ερωτήθηκε κατά πόσο η γενική αυτή απαγόρευση σε όλους τους υπαλλήλους να φορούν οποιαδήποτε σημάδια πολιτικών, φιλοσοφικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων στον χώρο εργασίας, θα μπορούσε να ισοδυναμεί με άμεση διάκριση για την υπάλληλο που φορούσε την μαντίλα.
- Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε πως δεν υπήρχε άμεση διάκριση διότι η απαγόρευση ίσχυε για όλους τους υπαλλήλους της εταιρείας, ανεξαρτήτως των πεποιθήσεων.

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Νομολογία της ΕΕ

Case C-157/15 *Achbita*

EU:C:2017:203

- Όμως, υπήρχε έμμεση διάκριση ενάντια στη Οδηγία 2000/78 διότι η φαινομενικά ουδέτερη απαγόρευση επηρεάζει τα άτομα μιας θρησκείας, συγκεκριμένα τις γυναίκες Μουσουλμάνες, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τους υπόλοιπους. Οπότε, η απαγόρευση δεν επιτρέπεται εκτός και εάν δικαιολογείται από θεμιτό λόγο (η διατήρηση ουδέτερης εικόνας της εταιρείας) και ο τρόπος υλοποίησης του λόγου αυτού είναι κατάλληλος και αναγκαίος, πράγμα το οποίο είναι στη διάκριση του εθνικού δικαστηρίου της χώρας μέλους. Οπότε, μιας και η απαγόρευση είναι έμμεση, ισχύει ένας κατάλογος από νομικές εξαιρέσεις που μπορεί να εφαρμοστούν για να δικαιολογήσουν την συγκεκριμένη απαγόρευση (σε αυτή την περίπτωση η διατήρηση της ουδέτερης εικόνας της εταιρείας). Το δικαστήριο έκρινε πως ο θεμιτός λόγος ελεύθερης διεξαγωγής εργασίας δικαιολογούσε την απαγόρευση.
- Η πόρτα για απολύσεις λόγω μαντίλας δεν έχει μεν ανοίξει εντελώς αλλά έχει γίνει αποδεκτό πως οι προκαταλήψεις και η επίδρασή τους στα κέρδη της εταιρίας μπορεί να δικαιολογούν κάποιες διακρίσεις. Τα οικονομικά συμφέροντα έχουν πάρει προτεραιότητα σε σχέση με τα θεμελιώδη δικαιώματα» των ατόμων. (Aparicio 2017, 7).
- Ακολουθώντας τα δικά του χνάρια, το δικαστήριο δεν αναφέρεται στην πιθανότητα διακρίσεων μεταξύ γυναικών και ανδρών μουσουλμάνων. Η ανάλυσή του περιορίζεται στον επαναπροσδιορισμό των αρχών και την κατάταξη του θεμιτού λόγου για την ελεύθερη διεξαγωγή της επιχείρισης πάνω από την ελευθερία των θρησκευτικών πεποιθήσεων και αγνοεί την πιθανότητα ύπαρξης διατομεακών ή πολλαπλών διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής και θρησκείας. (Ufarte 2017, 9).

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

Κριτική των δύο υποθέσεων

- Οι υποθέσεις αυτές δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός πως τα άτομα τα οποία έχουν απολυθεί λόγω των διακρίσεων αυτών είναι γυναίκες και ότι απολύθηκαν διότι επέλεξαν να έχουν μια συγκεκριμένη ενδυμασία που επιβαλλόταν από την πίστη τους. **Η σημαντικά μεγαλύτερη αρνητική επιρροή της απαγόρευσης στις γυναίκες υπονοεί την ύπαρξη διακρίσεων λόγω φύλου, τις οποίες το δικαστήριο αγνοεί.** Πιθανόν η στάση αυτή του δικαστηρίου να ωφείλεται στο ότι η πρωταρχική και πιο φανερή, ίσως και η πιο επιβλαβής, αιτία διακρίσεων ήταν η θρησκεία και δεν ήθελε να συμπεριλάβει στην κρίση του διατομεακές διακρίσεις και έτσι δεν αναγνωρίζει καν την ύπαρξη άλλου παράγοντα διακρίσεων. (e.g., Astola 2014; Fileborn and Vera-Gray 2017).
- Η γενική αρχή της ισότητας επικαλύπτει έναν στόχο ομοιομορφίας (Nicolhs 2013), ότι δηλαδή όλοι είναι ίσοι, αρκεί το «όλοι» να αναφέρεται αποκλειστικά σε άνδρες, λευκούς κ.λπ. Στην προκειμένη περίπτωση, **η αρχή της ισότητας θεωρεί πως υπάρχει διάκριση λόγω θρησκείας σε άτομα που κατά τα άλλα είναι τα ίδια μεταξύ τους** (δηλαδή δεν γίνεται περισσότερη διάκριση εναντίον των γυναικών διότι βρίσκονται σε διαφορετική θέση από τους άνδρες). Στην πραγματικότητα όμως, το κάθε άτομο έχει διαφορετικές παραμέτρους (προθέσεις, εμπειρίες, περιστάσεις κ.τ.λ) οι οποίες τον κάνουν τόσο άτομο όσο και μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας. Ο μόνος τρόπος με τον οποίο ο νόμος μπορεί να αντιμετωπίσει τα δικαιώματα των ανθρώπων είναι η αντιμετώπιση της εγγενούς πολυπλοκότητάς τους, δηλαδή, οι απολυμένοι εργαζόμενοι ήταν μουσουλμάνοι, αλλά και γυναίκες και επίσης μέλη της εργατικής τάξης. **Εάν δεν ληφθούν υπόψη όλοι οι παράγοντες, τότε η νομοθεσία από μόνη της κάνει διακρίσεις.**
- Η θρησκευτική ουδετερότητα δεν είναι η ίδια για ένα Μουσουλμάνο και ένα Καθολικό διότι μόνο ο πρώτος εξωτερικεύει συνήθως την πίστη του με εμφανή σημάδια ή ενδυμασία. Επίσης δεν είναι το ίδιο να είναι κάποιος Μουσουλμάνος ή Μουσουλμάνα μιας και μόνο οι γυναίκες Μουσουλμάνες πρέπει να έχουν συγκεκριμένη ενδυμασία λόγω της πίστης τους. Συνεπάγεται πως **η απαγόρευση θρησκευτικής ενδυμασίας στο χώρο εργασίας αναμιγνύει θρησκευτικά δικαιώματα με την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών** (Halrynio and Jonker 2016).
- Η απροθυμία του δικαστηρίου να αναγνωρίσει τις διακρίσεις λόγω φύλου στις υποθέσεις αυτές πιθανό να ωφείλεται στην **γενική απροθυμία του να χειριστεί υποθέσεις διατομεακών διακρίσεων.**

Μελέτη Υπόθεσης: Οι Συζητήσεις για την Μαντίλα

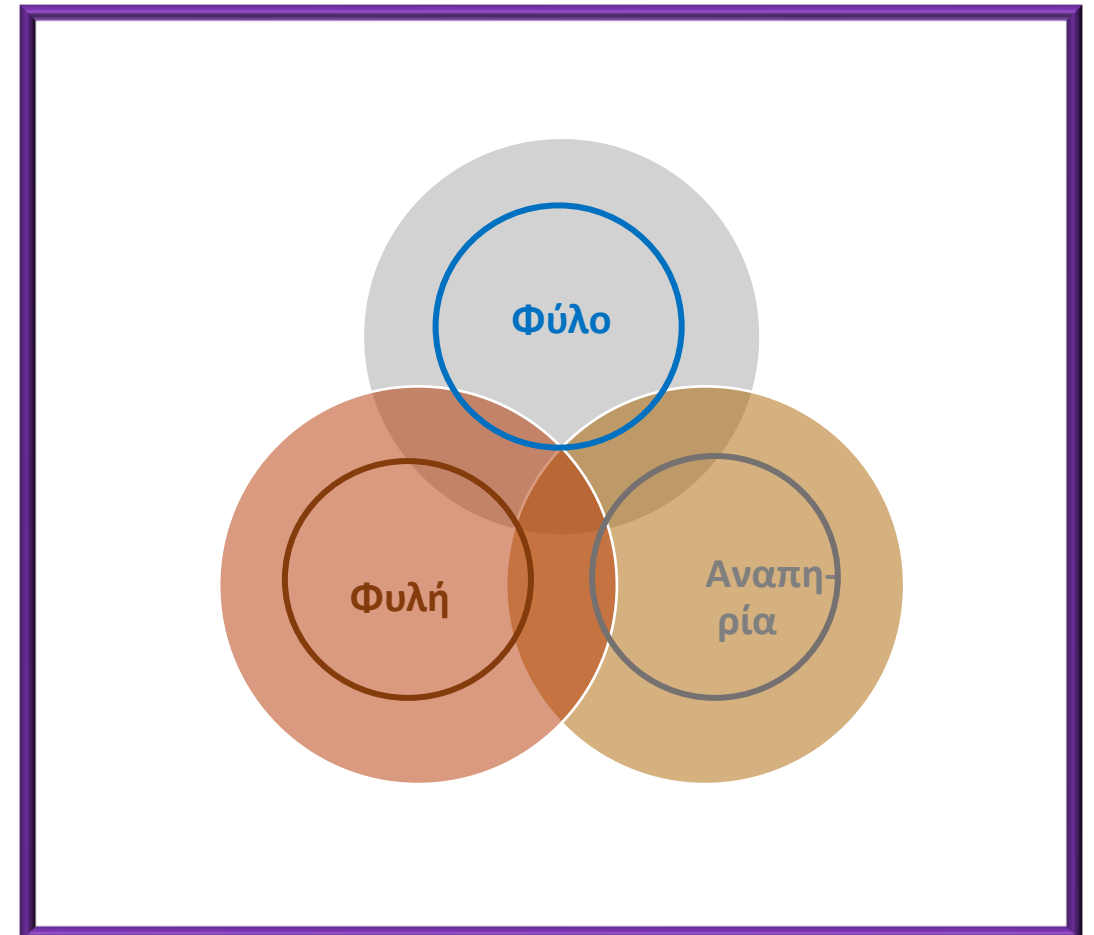
Η Ένταξη των Διατομεακών Διακρίσεων

- Σε τέτοιες υποθέσεις, απαγορεύσεων θρησκευτικών συμβόλων όπως την μαντίλα, επιβάλλεται όπως αξιολογούνται οι επιπτώσεις τους πάνω στους άνδρες και πάνω στις γυναίκες προκειμένου να διασφαλίζεται η πραγματική ισότητα. Με την ενσωμάτωση του γένους σε αυτές τις αξιολογήσεις θα γίνει πιθανό να φανερωθεί το πραγματικό αντίκτυπο του νόμου (της απαγόρευσης των διακρίσεων αλλά και των διάφορων εξαιρέσεων) στα δύο φύλα. (Hunter 2018). **Η ισότητα δεν μπορεί να είναι η αφετηρία της νομικής ανάλυσης διότι οι δομικές ανισότητες μεταξύ των φύλων ακυρώνει την επιλογή αυτή.** Η νομοθεσία δεν υπήρξε πάντα ουδέτερη, κατ' ακρίβεια, έχει αντιμετωπίσει το γυναικείο σώμα ως αντικείμενο και συχνά ρύθμιζε πώς «χρησιμοποιείται» και συμπεριφέρεται σε σύγκριση με την ελευθερία των ανδρών. Έτσι, οι γυναίκες βιώνουν το νόμο με διαφορετικό τρόπο από τους άνδρες και η εφαρμογή της προοπτικής του φύλου στην εφαρμογή της νομοθεσίας θα λάμβανε υπόψη αυτή την πραγματικότητα (π.χ. Nicolis 2013· Fileborn και Vera-Gray 2017).
- Εάν οι εσωτερικοί κανονισμοί μιας εταιρείας, και η νομοθεσία που τους επιτρέπει, περιλαμβάνουν ένα γενικό κώδικα ενδυμασίας, αλλά ο κώδικας αυτός επηρεάζει μόνο τις μουσουλμάνες γυναίκες και όχι τους μουσουλμάνους άνδρες, δεν μπορεί να αντιμετωπιστούν οι διακρίσεις απλά και αποκλειστικά από την θρησκευτική τους πτυχή. Η πτυχή τους που έχει να κάνει με διακρίσεις λόγω φύλου πρέπει να ενταχθεί στην προσέγγιση αντιμετώπισής τους, ακόμα και εάν είναι δύσκολο διότι τότε θα μεταβληθεί η υπόθεση σε υπόθεση διατομεακών διακρίσεων. (Cuypers 2019). **Η μονοδιάστατη προσέγγιση που έχει μέχρι τώρα υιοθετήσει το δικαστήριο δεν αντικατοπτρίζει την πραγματική εμπειρία του θύματος.** Η ένταξη της πολυδιάστατης φύσης των διακρίσεων είναι αναγκαία για να φέρει την νομική πρακτική πιο κοντά στην διεξαγωγή της πραγματικής δικαιοσύνης (Fileborn και Vera-Gray 2017).
- Η βελτίωση της νομοθεσίας στον τομέα των διατομεακών διακρίσεων θα βοηθούσε στον χειρισμό τέτοιων διακρίσεων, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως η ισχύουσα νομοθεσία δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει αποτελεσματικά (Gimenez 2013).

Εναλλακτική Προσέγγιση: Dagmar Schiek

- Ο συγγραφέας εισηγείται την οργάνωση των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων με ετεραρχικό (αντί ιεραρχικό) τρόπο, γύρω από τρεις κόμβους.
- Ο κάθε κόμβος θα έχει ένα κέντρο που είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, γύρω από τον οποίο θα οργανώνονται οι υπόλοιποι, σχετικοί με αυτόν, λόγοι. Με αυτό τον τρόπο, ένας λόγος διακρίσεων μπορεί να βρίσκεται κοντά στο κέντρο ή στην περιφέρεια του, κάποιες φορές μπορεί να βρίσκεται στο εξωτερικό μέρος της περιφέρειας του συγκεκριμένου κυρίως λόγου, έτσι ώστε να εμπίπτει και στην περιφέρεια του άλλου κόμβου διακρίσεων.
- Οι επικαλυπτόμενες τροχιές υποδηλώνουν ότι η επικάλυψη και οι διασταυρώσεις δεν είναι η εξαίρεση αλλά ο κανόνας. Με αυτόν τον τρόπο, οι κόμβοι ως οργανωτικές αρχές θα μπορούν επίσης να προσφέρουν επαρκείς απαντήσεις στις διατομεακές διακρίσεις.

Εναλλακτική Προσέγγιση- Dagmar Schiek

Οι τρεις βασικοί κόμβοι διακρίσεων

Η βιωσιμότητα της ιδέας εξαρτάται από τον εντοπισμό ενός περιορισμένου αριθμού κόμβων, γύρω από τους οποίους μπορούν να περιφέρονται οι υπόλοιποι. Η επιλογή της φυλής, του φύλου και της αναπηρίας βασίζεται τόσο σε τυπικούς όσο και σε εννοιολογικούς λόγους.

Φυλή

Η φυλή είναι μια καθαρά πολιτιστική κατασκευή η οποία στηρίζεται στην διαφορετικότητα ατόμων που προέρχονται από διαφορετικούς γεωγραφικούς προορισμούς. Η διαφορετικότητα της κάθε φυλής μπορεί να βασίζεται σε σωματικά χαρακτηριστικά (π.χ. χρώμα του δέρματος ή η υφή των μαλλιών) αλλά δεν περιορίζεται σε αυτά. Το κύριο ζήτημα είναι η απόδοση κατωτερότητας και «ετερότητας», που μπορεί να προέρχονται από μεταβλητούς παράγοντες όπως η γλώσσα και η θρησκεία.

Φύλο

Το φύλο είναι μια κατηγορία που αναφέρεται σε βιολογικές διαφορές αλλά που δεν περιορίζεται σε αυτές. Περιλαμβάνει ένα κοινωνικό καταμερισμό εργασίας (π.χ. ρόλοι στην οικογένεια και μεγάλωμα των παιδιών) και την πρόσβαση σε πόρους. Από αυτή την άποψη, οι κατηγορίες «γυναικών» και «ανδρών» επεκτείνονται σε κοινωνικές κατηγορίες.

Αναπηρία

Η αναπηρία είναι και αυτή μια πολιτιστική κατασκευή, που αναφέρεται σε έννοιες σωματικής αυτονομίας και πρόσβασης σε κοινωνικές διαδικασίες (εργασία, κοινωνικοποίηση κ.τ.λ.) και σε άλλους πόρους.

Εναλλακτικές - Dagmar Schiek

Λόγοι διακρίσεων που οργανώνονται γύρω από τους τρεις κόμβους

Κόμβος Φύλου: Θα πρέπει να συμπεριληφθούν οι διακρίσεις λόγω μη εκπλήρωσης των προσδοκιών για το ρόλο του φύλου. Π.χ. οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, εγκυμοσύνης και ακατάλληλης εμφάνισης σαν γυναίκα ή άνδρας (τράνς, cross-dressers, drag queens κ.τ.λ). Μπορεί να συμπεριλαμβάνει επίσης διακρίσεις όπως την προσδοκία ότι οι μητέρες θα φέρουν το μεγαλύτερο βάρος της φροντίδας των παιδιών, διακρίσεις ενάντια σε πατέρες που είναι αυτοί οι κύριοι φροντιστές των παιδιών που προκύπτουν από νομοθεσίες που παρέχουν πλεονεκτήματα μετά τη μητρότητα μόνο στις γυναίκες.

Κόμβος Φυλής: Η φυλή προσδιορίζεται από διάφορα χαρακτηριστικά, διακρίσεις με βάση των χαρακτηριστικών αυτών ανήκουν στον κόμβο της, π.χ. χρώμα του δέρματος, εθνική καταγωγή, γλώσσα και θρησκεία.

Κόμβος Αναπηρίας: Ο κόμβος αναπηρίας είναι αναμφισβήτητα ο πιο δύσκολος διότι η έννοια του «ατόμου με αναπηρία» περιλαμβάνει ένα τεράστιο βαθμό ποικιλομορφίας, συμπεριλαμβανομένων σωματικών, ψυχολογικών και ψυχικών διαφορών, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να οδηγήσουν σε αποκλεισμό και διακρίσεις. Το κέντρο του κόμβου θα πρέπει να αποτελείται από οποιαδήποτε σωματική, ψυχολογική ή διανοητική διαφορά που οδηγεί σε μειωμένες ευκαιρίες για συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Όσον αφορά την περιφέρεια του κόμβου, συμπεριλαμβάνει οποιεσδήποτε διακρίσεις που συνδέονται με την ανάγκη να ικανοποιηθούν διαφορετικές φυσικές ανάγκες. Ένα φανερό παράδειγμα που ανήκει στην κατηγορία αυτή είναι η ηλικία (όπου πρέπει να γίνονται εύλογες προσαρμογές για να βοηθηθούν ηλικιωμένα άτομα με μειωμένες σωματικές λειτουργίες και σχετικές προκαταλήψεις). Άλλο ένα παράδειγμα (όχι τόσο φανερό) μπορεί να είναι η εγκυμοσύνη, η οποία όμως σχετίζεται και με τον κόμβο φύλου και μπορεί να βρίσκεται και στις δύο κατηγορίες.

Εναλλακτικές -Dagmar Schiek

Ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως η αναδιοργάνωση αυτή των λόγων διακρίσεων σε κόμβους θα προσφέρει την λύση στην αντιμετώπιση των διατομεακών διακρίσεων. Τέτοιες υποθέσεις θα μπορούν πλέον να έχουν την δική τους θέση και το δικό τους αποτύπωμα πάνω στο σχεδιάγραμμα των λόγων διακρίσεων, οπουδήποτε και να εμπίπτει αυτό, ακόμα και αν είναι σε κάποιο σημείο τομής μεταξύ των κόμβων. Αυτό θα λειτουργεί σαν ερμηνευτικό μέσο, χωρίς να χρειάζονται αναγκαστικά αλλαγές στον γραπτό νόμο. Επιπλέον, θα μπορεί να λειτουργήσει και σαν κατευθυντήρια γραμμή μελλοντικών αλλαγών στην νομοθεσία.

Διατομεακές Διακρίσεις

Η εναλλακτική αυτή προσφέρει την ευκαιρία να εντοπιστούν οι διακρίσεις που κάνουν τη διαφορά. Για παράδειγμα, σε μια περίπτωση, μπορεί να φαίνεται ότι οι διακρίσεις λόγω ηλικίας είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, ωστόσο, αυτό θα κατευθύνει την υπόθεση προς το κέντρο του κόμβου αναπηρίας. Παρομοίως, σε άλλη περίπτωση, οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού μπορεί να φαίνεται ότι είναι ο κύριος λόγος διακρίσεων, ωστόσο, αυτό θα συσχετιζόταν άμεσα με τα στερεότυπα φύλου και, έτσι, θα μετακινούσε την υπόθεση προς το κέντρο του κόμβου φύλου.

Εναλλακτικές -Dagmar Schiek

Παραδείγματα

Υποχρεωτικές συνταξιοδοτικές πολιτικές, που θέτουν ανώτατα όρια ηλικίας για την παραμονή στην απασχόληση:

Αυτά βασίζονται στην υπόθεση, μεταξύ άλλων, ότι σε μια ορισμένη ηλικία ένα άτομο θα έχει συγκεντρώσει επαρκές συνταξιοδοτικό δικαίωμα για να του επιτρέψει να εγκαταλείψει άνετα την αγορά εργασίας.

Όσοι αποκλείονται συστηματικά από τις αγορές εργασίας, π.χ. λόγω φύλου (εγκυμοσύνη, παιδιά κ.τ.λ), είναι πιο πιθανό να έχουν συγκεντρώσει χαμηλότερο συνταξιοδοτικό δικαίωμα. Για το λόγο αυτό, τα εμπόδια ηλικίας πολύ συχνά εισάγουν έμμεσα διακρίσεις για άλλους λόγους. Αυτές οι υποθέσεις πιθανό να βρίσκονταν πιο κοντά στο κέντρο του κόμβου διακρίσεων φύλου (ανάλογα με τα γεγονότα της υπόθεσης).

Από την άλλη, εάν για κάποιο λόγο η ηλικία συνταξιοδότησης επηρεαζόταν από την έλλειψη ικανότητας λόγω ηλικίας (π.χ. πιλότος) τότε θα ανήκε πρωταρχικά στον κόμβο της αναπηρίας, χωρίς όμως αναγκαστικά να αποκλειστεί από τους άλλους κόμβους εάν παρέμεναν σχετικοί.

Οι διακρίσεις λόγω θρησκευτικής ενδυμασίας

Αυτές οι διακρίσεις θα αποτελούν συνήθως μια ιδιαίτερα σκληρή μορφή διάκρισης που θα εντοπίζεται μεταξύ φύλου και φυλής.

Ο αποκλεισμός από τα επιδόματα συνταξιοδότησης λόγω του φύλου του συντρόφου

Αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διάκριση λόγω φύλου μέσω του σεξουαλικού προσανατολισμού και ως διάκριση λόγω ηλικίας, π.χ. υπόθεση Parris.

Βιβλιογραφία

- Paul Craig and Grainne De Burca, 'EU Law: Text, Cases and Materials' Oxford University Press, Oxford, 2020, 7th Edition, Chapter 25.
- Kimberly Crenshaw, 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', from the book 'Feminist Legal Theories', Routledge, 1997, 1st Edition, page 139.
- <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1388262717729592>
- Erica Howard, 'EU Antidiscrimination Law: Has the CJEU Stopped Moving Forward?' (2018) 18(2-3) International Journal of Discrimination and the Law 60
- Lawson, Anna. European Union Non-Discrimination Law and Intersectionality : Investigating the Triangle of Racial, Gender and Disability Discrimination, edited by Dagmar Schiek, Taylor & Francis Group, 2011. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/nicosia/detail.action?docID=655451>.
- Karayigit, Mustafa T. 'Prevalence of an Economic Right/Freedom Over a Social Right in a Horizontal Litigation Once Again'. European Public Law 27, no. 4 (2021): 733–758. © 2021 Kluwer Law International BV, The Netherlands